

Taze Kayısının Dünya ve Türkiye'deki Mevcut Durumu

Yavuz TOPCU Ahmet Semih UZUNDUMLU*

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 25240 Erzurum, TÜRKİYE

*Sorumlu Yazar

e-posta: asuzsemi@atauni.edu.tr

Özet

Taş çekirdekli meyvelerden biri olan kayısı (*Prunus armeniaca*), taze olarak tüketilmesinin yanı sıra, kurutulularak ve meyve suyu konsantresi şeklinde de tüketilmektedir. Ayrıca reçel ve marmelat sanayi için önemli bir hammadde olarak da kullanılmaktadır. Çalışmanın amacı, FAO ve TÜİK verilerini dikkate alarak, dünya ve Türkiye'de taze kayısının üretim, tüketim ve dış ticaretini incelemektir. Kayısı, dünyanın birçok yerinde yetiştirilmekte olup, dünya kayısı üretiminin yaklaşık %96'sı Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından sağlanmaktadır. Kayısı üretiminde önde gelen ülkeler Türkiye, İran, Pakistan, İtalya, Özbekistan, Fransa, İspanya, Japonya, Cezayir, Suriye ve Mısır'dır. Türkiye dünya kayısı üretiminde %20,62 ile ilk sırada yer almasına karşın, kayısı ihracatında %63,7'lik bir paya sahip olan Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Özbekistan'dan sonra altıncı sırada yer almaktadır. Türkiye'nin kayısı üretim miktarının önemli bir kısmı iç talebi karşılamak için iç piyasaya arz edilirken, ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlayacak ve dış ticarete yönelik bir üretim modeli mevcut değildir. Türkiye'de doğal faktörler yönünden mutlak olarak üstünlüğe sahip olan üretim bölgelerinde, bölgeye iyi adapte olabilen yüksek verimli anaç ve ürün varyetesine dayalı olarak tesis edilen optimal büyüklükteki modern kayısı bahçeleri yanında optimal girdi kullanımı, bahçe hazırlığı, bakımı, hasat, depolama ve taşıma işlemlerinin zamanında yapılması, hem teknik ve ekonomik etkinliği hem de optimal verim seviyesine ulaşılması gerçekleştirilebilir.

Anahtar kelimeler: Kayısı, üretim, verim, tüketim, dış ticaret.

The Present Situation of Fresh Apricot in the World and Turkey

Abstract

Apricot (*Prunus armeniaca*) being one of the stone fruits is firstly consumed as fresh, and then as dried fruit and concentrated juice, as well. Moreover, it as an important raw material is also used for jam and marmalade production in manufacturing industries. The aim of this study is to examine the production, consumption, foreign trade of fresh apricot in the world and Turkey by considering the data of FAO and TÜİK institution. Apricot is almost cultivated in the worldwide, and about 96% of the world's production is provided from Asia, Europe and Africa continents. The most important apricot producer countries are Turkey, Iran, Pakistan, Italy, Uzbekistan, France, Japan and Spain, respectively. Although Turkey with 20.62% share of in the world's apricot production took place in the first line, in the world's apricot export it was ordered as the sixth country after France, Spain, Italy, Greek and Uzbekistan, which was of the share of 63.7%. While a major part of Turkish apricot production amount was supplied to meet domestic demand, there was no production model to provide contribute to national economy and lead to foreign trade. In the production regions of Turkey which had absolute advantage in terms of the natural production factors, accession to both technical and economical effectiveness and optimal yield levels could be realized by modern apricot orchards having optimal size established by high productive rootstocks and apricot cultivars being able to adapt much well to region, which used optimal inputs and made effectively orchard preparation, care, harvest, product storage and hauling processes.

Key words: Apricot, production, yield, consumption, foreign trade.

GİRİŞ

Türkiye'nin coğrafik konumu ve ekolojik durumu, dünya üzerinde çok az ülkede var olan büyük bir bağ-bahçe ürünleri yetiştirme potansiyeli yaratmıştır. Bu potansiyel, Türkiye'de tropik ve bazı subtropik ürünler hariç, tüm ılıman iklim türlerini ve bazı subtropik türleri büyük miktarlarda ve çok yüksek kalitede yetiştirebilecek durumdadır [1,2]. Dünya meyve üretiminin %2,5'ini karşılayan Türkiye; geleneksel ihracat ürünleri olan fındık, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı, antepfıstığı ve zeytin üretiminde ilk sıralarda gelmektedir.

Kayısı, coğrafik olarak dünyanın hemen hemen her yerine dağılmış olsa da daha çok Akdeniz'e yakın olan ülkelere, özellikle de Avrupa, Orta Asya, Amerika ve Afrika kıtalarına yayılmış ve buralarda yetişme alanları bulmuştur. Daha önce kayısı ile ilgili yapılan çalışmalarda; İran, Türkistan, Afganistan, Orta Asya ve Batı Çin'i içerisine alan çok geniş bir bölgenin kayısının ana vatanı olduğunu ve yaklaşık olarak 5000 yıl önce buralarda yabancı türlerine rastlanıldığı ve tarımının yapıldığı ifade edilmiştir [7,12,14,15].

Kayısı yetiştiriciliğinde en önemli faktörlerin başında, iklim ve toprak gibi doğal faktörlere iyi adapte olabilen kayısı anaç ve

variyetlerinin kullanılması ve etkin bir bahçe yönetim stratejisinin uygulanması gelmektedir. Bu doğrultuda, üretimde teknik ve ekonomik etkinlik sağlanabilir ve satılabilirlik yükseltilebilir. Türkiye'nin mutlak ve mukayeseli üstünlüğünde büyük bir rol oynayan doğal faktörlere dayalı özellikler dikkate alınınca, dünya yaş kayısı üretiminin yaklaşık %21'ini karşılayan Türkiye, Malatya, Elazığ-Erzincan, Kars-Iğdır, Mut-İskenderun, Sakarya-Bilecik, Ege ve İç Anadolu'yu içine alan yedi kayısı bölgesine ayrılmaktadır [19]. Bu bölgelerden Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'de üretilen kayısının %50'den fazlasını karşılamaktadır [15]. Türkiye'nin kayısı üretimi açısından önemli bölgesel potansiyele sahip olmasının yanında, erkenci ve geç tiplerin iyi adapte olabildiği bölgelerde uygun anaçların kullanımı ile hem sofralık hem de sanayiye yönelik yetiştiricilik yapılabilmektedir.

Üretim yönünden ortaya konulan bu avantajlara karşılık; kayısı kurutulmuş, konserve ve taze olarak yıl boyunca hem iç tüketim hem de dış ticaret yoluyla talep toplayan önemli bir meyve türüdür. İnsan sağlığını pozitif bir şekilde etkileyen kayısı, sinir sistemine etki ederek zihinsel faaliyetlerin düzenlenmesinde, stresin azaltılmasında, sinirlerin düzenli çalışmasında, çocuklarda diş ve kemik gelişiminde, mide-bağırsak sisteminin düzenli çalışmasında, kabızlığın önlenmesinde, kan yapımının artırılmasında oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bunlara ilave olarak, son zamanlarda yapılan çalışmalarda kansere karşı koruyucu bir etkiye sahip olduğu ve sinir sistemi üzerindeki olumsuz etkileri azalttığı da ifade edilmiştir [3,13,16]. Son zamanlarda, hem üretim hem de tüketim trendlerinde önemli değişimlerin yaşandığı kayısı ürününde, üretici ülkelerin ürün varyeteleri bakımından dış ticaretleri de bir değişim süreci içerisinde. Çünkü dünyada üretilen kayısının önemli bir bölümü sofralık olarak tüketilirken, kayısının hasat döneminin kısa olması ve yaş ürünlerin çabuk bozulmasından dolayı, kayısı daha çok kurutulmuş veya işlenerek değerlendirilmektedir [19]. Kurutmalık çeşitlerin diğerleri üzerindeki en önemli avantajı, kuru madde oranının yüksek olmasıdır [7].

Özellikle dünya sofralık kayısı ihracatında İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fransa ilk sıraları paylaşırken, kuru kayısı ihracatında ise Türkiye ilk sırada yer almakta ve dünya kuru kayısı ihracatının %80'ini elinde bulundurmaktadır

[9]. Dünya yaş ve kuru kayısı üretiminde lider üretici ülkelerden biri olan Türkiye, gerek kayısı gen kaynakları ve gerekse ekolojik şartlar nedeni ile büyük bir potansiyele sahiptir ve kayısı üretiminin yoğun olarak yapıldığı illerde kültüre alınan kayısı alanları diğer meyve alanları aleyhine genişletilmekte ve üretim sürekli olarak artmaktadır [8]. Türkiye'de kuru kayısı yetiştiriciliği daha çok Malatya ilinde yapılmakta ve bölgedeki kayısı bahçelerinin %90'nı kurutmalık kayısı çeşitleri ile tesis edilmektedir [18]. Diğer taraftan, sofralık taze kayısı üretiminde Erzincan, Kahramanmaraş, Kayseri, İçel, Konya, Ankara, Sivas ve Nevşehir lider üretici iller arasındadır [4].

Dünya ve Türkiye'de meydana gelen bu değişim trendleri ışığında; FAO, TÜİK ve DPT gibi istatistik kurumları ile önceki çeşitli araştırmalardan sağlanan ikincil veriler kullanılarak, taze kayısının dünya ve Türkiye'de ki durumunu üretim, tüketim ve dış ticaret açısından incelemek ve Türkiye'nin dünya piyasasındaki mevcut durumunu ortaya koymak, çalışmanın temel amacıdır.

DÜNYA KAYISI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

Dünya Kayısı Üretimi

İklim ve toprak adaptasyonu yüksek olan kayısı ürünü, hemen hemen dünyanın her bölgesinde yetiştirilebilmekte ise de; Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları üretim yoğunluğunun en fazla olduğu bölgelerdir. 2008 yılı FAO verilerine göre, dünyada üretilen 3,47 milyon ton kayısının %95,9'u bu üç kıtadan sağlanmıştır. Bu kıtaların yıllık kayısı üretimine bakıldığında, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları sırasıyla 2,13 (%61,4), 0,74 (%21,2) ve 0,47 (%13,4) milyon ton üretim ve paylarla sıralanmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye ise 0,72 milyon ton üretim ve %20,6'lık bir pay ile ülkeler bazında dünya kayısı üretiminde ilk sırayı almıştır. 2001-2008 yılları arasında lider kayısı üretici ülkelerin toplam üretim miktarları dikkate alındığında, Türkiye'den sonra dünya kayısı üretiminde önde gelen ülkeler sırasıyla İran, Pakistan, İtalya, Özbekistan, Fransa, İspanya ve Japonya olarak sıralanmaktadır (Çizelge 1).

2000 yılı dünya taze kayısı üretiminden %21,1'lik bir pay alan Türkiye, dünyadaki en önemli üretici ülke konumunda iken, 1990-2000 yılları arasındaki ortalama dünya taze kayısı üretiminden (2,4 milyon ton) Türkiye'nin aldığı pay %15,5 olarak kaydedilmiştir [17]. Diğer

Çizelge 1. Dünya kayısı üretimi (milyon ton).

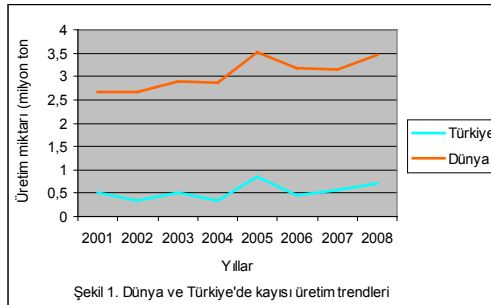
Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 (%)	Ort.
Türkiye	0,52	0,35	0,50	0,35	0,86	0,46	0,56	0,72	20,62	0,54
İran	0,28	0,28	0,29	0,17	0,28	0,28	0,28	0,28	8,06	0,27
Pakistan	0,12	0,13	0,21	0,21	0,20	0,18	0,24	0,33	9,38	0,20
İtalya	0,19	0,20	0,11	0,21	0,23	0,22	0,21	0,21	5,92	0,20
Özbekistan	0,09	0,10	0,08	0,16	0,17	0,24	0,23	0,27	7,63	0,17
Japonya	0,12	0,11	0,09	0,11	0,12	0,12	0,12	0,12	3,47	0,12
Fransa	0,10	0,17	0,12	0,17	0,18	0,18	0,13	0,09	2,72	0,14
İspanya	0,13	0,13	0,14	0,12	0,14	0,16	0,09	0,09	2,52	0,12
Kıtalar										
Asya	1,48	1,37	1,55	1,38	2,00	1,68	1,83	2,13	61,35	1,68
Avrupa	0,70	0,78	0,80	0,94	0,95	0,87	0,76	0,74	21,19	0,82
Afrika	0,35	0,36	0,37	0,39	0,41	0,53	0,42	0,47	13,39	0,41
Amerika	0,12	0,13	0,14	0,14	0,12	0,09	0,13	0,12	3,47	0,13
Okyanusya	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,60	0,02
Dünya	2,68	2,66	2,89	2,87	3,51	3,18	3,16	3,47	100,00	3,05

Kaynak: [9].

tarafından lider kayısı üretici ülkeler, dünya ve Türkiye'nin son sekiz yıllık ortalama üretim miktarları Çizelge 1'de görülmektedir.

Bu yıllar arasında toplam dünya kayısı üretimindeki dalgalanma trendlerinin etkisine

paralel bir dalgalanma trendi, Türkiye'de de görülmektedir (Şekil 1). Bu durum, dünya kayısı üretiminde Türkiye'nin önemli trendsel bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Dünya Kayısı Verimi

Verim üzerinde direkt olarak etkili olan doğal faktörlerin yanında meyve anacı ve varyetesine dayalı olarak tesis edilen meyve bahçelerinin yoğunluğu, yaşı, verim artırıcı sabit ve değişir sermaye unsurlarının bileşimi ve kullanımdaki etkinlik oranlarıyla tanımlanan işletme yönetimi de etkili olan faktörlerdir. Başka bir ifadeyle, doğal faktörlerden toprağın verimliliği ve insan faktörünün etkinliğini artıran yoğun sermaye kullanımı (entansif tarım uygulaması) ile satılabilirlik önemli ölçüde artırılabilir. Ülkelerin

Diğer taraftan, 1990 ve 2000'li yılların ortalama üretim miktarları karşılaştırıldığı zaman, dünya kayısı üretiminde yaklaşık %27'lik bir artış trendi gözlenmiştir [9,17].

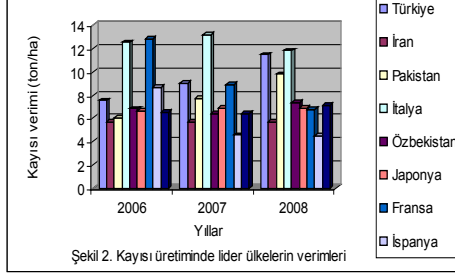
hedefledikleri üretim miktarına ulaşmalarındaki temel motivasyon kaynağı, mümkün olan üretim planlamaları dahilinde birim alandan daha yüksek verim elde etmektir.

Çizelge 2 ve Şekil 2-3'de, dünya kayısı üretiminde lider ülkelerin verimlerinin diğer ülkelerin verimlerinden çok daha düşük olduğu gözlenmektedir. Kayısı verimleri düşük olan ve dünya üretimde lider konumunda bulunan bu ülkelerin üretim miktarı, kültüre alınan kayısı alanlarının diğer meyve alanları aleyhine genişletilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

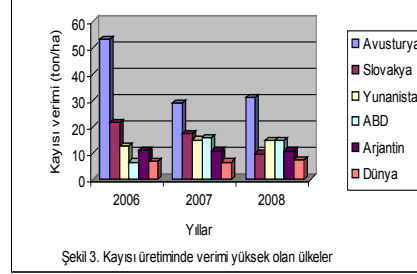
Çizelge 2. Kayısı üretiminde lider ülkeler ile kayısı verimi en yüksek olan diğer ülkelerin verimleri (ton/ha).

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Ort.	Sıralama
Kayısı üretiminde lider ülkelerin verimleri										
Türkiye	9,46	6,33	8,79	6,09	14,33	7,54	8,99	11,46	9,13	13.
İran	9,24	8,88	8,77	3,62	5,58	5,71	5,71	5,71	6,65	27.
Pakistan	9,58	9,43	7,43	7,41	6,83	6,07	7,68	9,77	8,02	18.
İtalya	12,23	13,07	6,93	13,72	13,45	12,54	13,16	11,83	12,12	4.
Özbekistan	4,47	4,22	4,32	6,23	7,08	6,82	6,39	7,36	5,86	34.
Japonya	7,11	6,29	4,85	6,57	6,91	6,65	6,89	6,89	6,52	28.
Fransa	6,55	11,44	8,04	10,89	12,70	12,82	8,92	6,73	9,76	10.
İspanya	6,48	6,06	6,95	6,12	7,13	8,64	4,52	4,52	6,30	29.
Kayısı verimi yüksek olan diğer ülkeler										
Avusturya	25,38	16,37	45,22	35,54	28,71	53,40	28,93	31,15	33,09	1.
Slovakya	6,70	21,97	8,45	24,35	12,03	21,35	17,25	9,61	15,21	2.
Yunanistan	15,06	12,33	10,69	15,62	14,77	12,55	14,94	14,60	13,82	3.
ABD	9,52	11,64	12,26	13,07	11,56	6,44	15,64	14,70	11,85	5.
Arjantin	11,48	11,36	11,36	11,36	11,36	10,96	10,63	10,63	11,14	6.
Dünya	6,78	6,55	6,66	6,30	7,67	6,52	6,44	7,09	6,75	

Kaynak: [9].

Şekil 2. Kayısı üretiminde lider ülkelerin verimleri

Şekil 3. Kayısı üretiminde verimi yüksek olan ülkeler

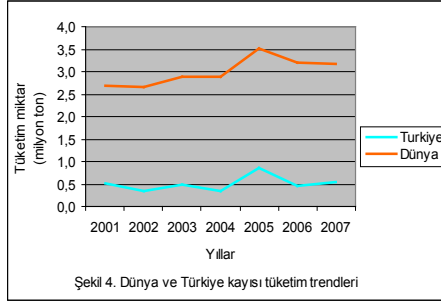
Diğer taraftan, klimatolojik faktörlerin etkisi altında mevsimsel dalgalanmalar da, üretim miktarını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin, 2000 yılında üretimi pozitif bir şekilde etkileyen iklim koşullarından dolayı kayısı üretimi 0,60 milyon ton iken, 2004 yılında olumsuz hava koşulları nedeniyle 0,35 milyon ton'a düşmüştür [20].

Dünya Kayısı Tüketimi

Taze olarak tüketilen tarımsal ürünlerin tüketim miktarı, bir ülkenin hem üretim hem de dış ticareti hakkında önemli bilgiler sunarken; kişi başına tüketim de hem tüketim hem de popülasyon hakkında önemli bilgiler sunumuna ilave olarak üretici ve tüketicilerin

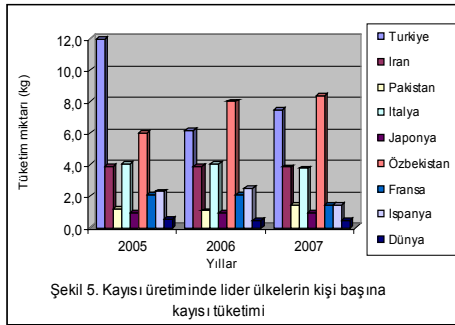
tutum ve davranışları hakkında da önemli çıkarımlar sağlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, kayısı üretiminde lider olan ülkelerin toplam ve kişi başına taze kayısı tüketim miktarları Çizelge 3 ve 4'de verilmiştir.

FAO verileri dikkate alınarak; Çizelge 3'deki tüketim miktarları, ((üretim miktarı+ithalat miktarı)-ihracat miktarı) ve Çizelge 4'deki kişi başına tüketim miktarları, (toplam tüketim/popülasyon) eşitliklerinden hesaplanmıştır. Tüketicilerin kayısı tüketimine yönelik tutum ve davranışları ve popülasyonun o ürün ile ilgili eğilimleri hakkında nispi olarak fikir veren, kişi başına tüketim miktarları Çizelge 4 ve Şekil 5-6'da verilmiştir. Lider ülkelerden Türkiye ve Japonya, kişi başına tüketimin en fazla olduğu ülkelerdir.

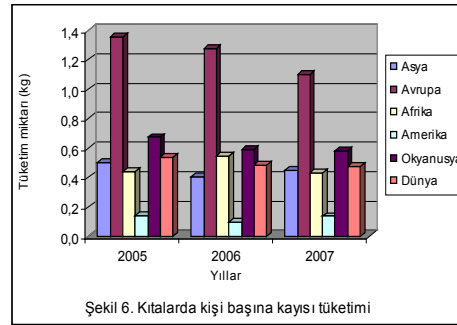

Şekil 4. Dünya ve Türkiye kayısı tüketim trendleri

Dünya kayısı üretiminde olduğu gibi kayısı tüketiminde de Türkiye, önemli bir yere sahiptir ve tüketim trendi ile dünya tüketim trendini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, dünya ve Türkiye arasında paralel bir trend değişimi de gözlenmektedir (Şekil 4).

Şekil 5. Kayısı üretiminde lider ülkelerin kişi başına kayısı tüketimi

Şekil 6. Kıtalarda kişi başına kayısı tüketimi

Çizelge 3. Kayısı üretiminde lider ülkeler ve kıtaların toplam kayısı tüketimi (milyon ton).

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2007(%)	Ort.
Türkiye	0,51	0,35	0,49	0,34	0,85	0,45	0,54	17,14	0,50
İran	0,28	0,28	0,28	0,17	0,27	0,28	0,28	8,81	0,26
Pakistan	0,13	0,13	0,22	0,22	0,20	0,18	0,25	7,79	0,19
İtalya	0,20	0,21	0,12	0,22	0,24	0,24	0,22	7,04	0,21
Özbekistan	0,12	0,11	0,09	0,11	0,12	0,12	0,12	3,81	0,11
Japonya	0,08	0,09	0,08	0,16	0,16	0,21	0,22	7,10	0,14
Fransa	0,09	0,13	0,10	0,12	0,13	0,13	0,09	2,81	0,11
İspanya	0,08	0,09	0,10	0,10	0,10	0,11	0,06	2,04	0,09
Kıtalar									
Asya	1,47	1,36	1,54	1,36	1,97	1,63	1,80	56,91	1,59
Avrupa	0,72	0,80	0,82	0,97	0,99	0,93	0,80	25,38	0,86
Afrika	0,34	0,36	0,37	0,38	0,41	0,52	0,41	13,10	0,40
Amerika	0,12	0,13	0,14	0,14	0,12	0,09	0,13	3,98	0,13
Okyanusya	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,63	0,02
Dünya	2,68	2,66	2,90	2,87	3,51	3,19	3,17	100,00	3,00

Kaynak: [9].

Çizelge 4. Kayısı üretiminde lider ülkeler ve kıtaların kişi başına kayısı tüketimi (kg).

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Ort.
Türkiye	7,58	5,08	7,11	4,87	11,95	6,19	7,43	7,19
İran	4,16	4,14	4,11	2,37	3,88	3,87	3,85	3,77
Pakistan	0,84	0,85	1,36	1,35	1,22	1,07	1,42	1,17
İtalya	3,50	3,58	2,13	3,80	4,07	4,06	3,76	3,56
Özbekistan	0,97	0,89	0,69	0,89	0,97	0,94	0,95	0,90
Japonya	3,06	3,48	3,02	6,05	6,01	8,00	8,36	5,47
Fransa	1,56	2,10	1,68	2,04	2,12	2,10	1,44	1,86
İspanya	1,98	2,17	2,45	2,37	2,30	2,52	1,47	2,18
Kıtalar								
Asya	0,39	0,36	0,40	0,35	0,50	0,41	0,45	0,41
Avrupa	0,99	1,10	1,13	1,33	1,35	1,28	1,10	1,18
Afrika	0,41	0,41	0,42	0,43	0,44	0,55	0,43	0,44
Amerika	0,14	0,15	0,16	0,16	0,14	0,10	0,14	0,14
Okyanusya	0,83	0,58	0,73	0,44	0,67	0,59	0,58	0,63
Dünya	0,43	0,42	0,46	0,45	0,54	0,48	0,47	0,47

Kaynak: [9].

TÜRKİYE KAYISI ÜRETİMİ

Kayısı üretiminde kullanılan varyetelerin geleneksel olarak yerli çeşitlerden oluşması ve karasal iklime uygun olmalarından dolayı, iç bölgelerde (özellikle Malatya, Erzincan, Aras vadisi (İğdır-Kağızman), İçel (Mut), Elazığ, Sivas, Kahramanmaraş, Kayseri, Niğde, Hatay ve Nevşehir) daha çok yayılma alanı bulmuştur. Soğuklama isteği oldukça yüksek olan yerli kayısı çeşitlerinin meyveleri yüksek oranda şeker içerdiğinden genellikle kurutulmuş olarak kullanılmaktadır [5,11,15]. Bu yüzden hem taze hem de kuru kayısı için sahip olunan fizyolojik özelliklerden dolayı dünya piyasalarında önemli bir paya sahip olan Türkiye, dünyada üretilen taze kayısının %20'sini, kuru kayısının ise yaklaşık %90'ını arz etmektedir [16].

Türkiye'de kayısı üretiminde lider olan üretici iller ve bunların üretimdeki payları Çizelge 5'de verilmiştir. Kayısı üretiminde Malatya yaklaşık %51'lik bir pay ile en büyük kayısı üreticisi konumunda iken, İğdır en yüksek

kayısı verimi ile sadece %2'lik bir üretim payına sahiptir.

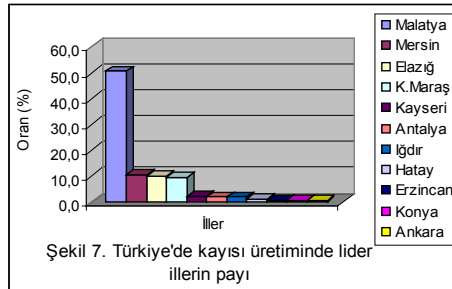
DÜNYA KAYISI TİCARETİ

Üretimde doğal faktörler ve sermaye varlıkları ile destekli insan unsuruna bağlı olarak teknik ve ekonomik etkinliği ön plana çıkaran mutlak ve mukayeseli üstünlük prensipleri, ürünlerin ülkeler arasında değişimini zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, entansif olarak kaynakların etkin bir şekilde kabiliyetlerine göre kullanımı ve üretime tahsisi, üretimde etkinlik ve maksimum fiziki hasılabın alınmasına imkan sağlayabilir ve iç tüketim fazlasının ihtiyaç duyulan bölgelere ihracat yolu ile transferi gerçekleştirilirken, minimum hasıla ile iç tüketimi karşılayamayan bölgelere ise ithalat yolu ile arz açıklarını karşılama imkanı sunulmaktadır. Kayısı üretiminde de, arz açıklarını ithalat yoluyla karşılamaya çalışan ülkelerin ithalat miktarları Çizelge 6, arz fazlasını ihracat yolu ile eritmeye çalışan ülkelerin de ihracat miktarları Çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'de kayısı üretiminde lider illerin üretimi ve verimi (2008).

İller	Ağaç Sayısı (Milyon adet)	Verim (kg/ağaç)	Üretim (ton)	Oran (%)
Malatya	6,80	53	362.873	50,65
Mersin	1,03	75	77.333	10,79
Elazığ	0,94	77	72.936	10,18
Kahramanmaraş	0,91	74	67.486	9,42
Kayseri	0,29	51	14.801	2,07
Antalya	0,20	73	14.327	2,00
İğdır	0,13	112	14.085	1,97
Hatay	0,18	41	7.435	1,04
Erzincan	0,15	37	5.495	0,77
Konya	0,21	25	5.424	0,76
Ankara	0,13	37	4.944	0,69
Türkiye	13,26	54	716.415	100,00

Kaynak: (Anonim, 2008).

Türkiye'de lider üretici 11 ilin kayısı üretiminde verimlerin düşük olması fakat üretimden aldıkları payların %90 düzeyinde olması, kültüre alınan alanların diğer meyve bahçeleri aleyhine genişletilmesi sağlandığının önemli bir göstergesidir (Şekil 7).

Çizelge 6. Dünyada kayısı ithalatını en çok yapan ülkelerin ithalat miktarları (1000 ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Ort.	Oran (%)
Almanya	33,85	40,24	33,59	40,29	50,19	50,37	35,41	40,56	21,38
Rusya	12,07	13,79	11,96	22,87	32,92	59,13	34,98	26,81	14,14
İtalya	26,37	24,03	24,70	22,03	20,44	28,96	19,79	23,76	12,53
Avusturya	11,28	10,02	12,63	12,17	14,87	12,04	7,54	11,51	6,07
Fransa	16,00	12,10	11,53	7,37	10,30	11,50	8,92	11,10	5,85
İsviçre	9,66	9,46	8,18	6,34	9,13	8,36	5,22	8,05	4,24
İngiltere	5,87	8,81	5,50	5,83	8,09	8,71	7,21	7,15	3,77
S.Arabistan	8,86	15,59	8,91	3,95	3,63	4,42	3,55	6,99	3,68
Belçika	5,44	6,39	4,28	6,25	7,45	7,92	6,34	6,30	3,32
Hollanda	2,83	4,89	4,09	6,03	10,70	4,71	4,78	5,43	2,86
Pakistan	3,11	2,67	4,79	4,48	4,92	4,34	6,79	4,44	2,34
Kanada	4,44	4,61	4,64	4,57	4,02	2,93	5,03	4,32	2,28
Çek Cumh.	1,06	4,43	2,81	2,05	5,35	7,00	2,64	3,62	1,91
Meksika	4,30	3,58	3,68	2,61	1,99	0,76	2,50	2,77	1,46
Polonya	0,00	1,85	1,06	1,64	4,50	4,25	4,25	2,51	1,32
ABD	1,83	2,63	1,94	1,76	1,90	2,42	1,82	2,04	1,08
Dünya	162,50	184,26	163,12	170,96	213,48	250,44	183,10	189,70	100,00

Kaynak: [9].

Lider kayısı üreticisi olan ülkelerden Türkiye, İtalya, Fransa ve İspanya 2007 yılında toplam dünya kayısı ihracatının %58'ini gerçekleştirirken, Almanya, Rusya, İtalya, Avusturya ve Fransa toplam dünya kayısı ithalatının %60'ını gerçekleştirmektedir. Kayısı üreticisi lider ülkelerden İtalya, Fransa ve verimi yüksek olan ülkelerden Avusturya, ABD aynı zamanda kayısı ithalatını ile iç piyasalarında tüketicilerin taleplerini karşılamaktadırlar (Çizelge 6 ve 7).

Türkiye, dünya kayısı üretiminde %20,62 ile ilk sırada yer almasına karşın, dünya kayısı ihracatından %4,82'lik bir pay almaktadır. Bu durum göstermektedir ki, üretilen kayısının önemli bir kısmı (%17,14) iç piyasada tüketilmekte ve kalan kısım ise ihraç

edilmektedir. Türkiye'nin kayısı ihraç ettiği 28 ülke mevcut olup, bunlardan en önemlileri Almanya (%22,2), Rusya (%17,6), Suudi Arabistan (%10,2), Romanya (%5,2), Hollanda (%3,6), Avusturya (%2,0), Litvanya (%0,7), Kuveyt (%0,6), İngiltere (%0,6) ve Moldova (%0,5) gibi sınır komşusu ülkelerdir [9].

Türkiye taze kayısı ihracatının sınırlı kalmasının en önemli nedenlerinden biri yetiştirilen kayısı çeşitlerinin uzun süre depolanmaya dayanıklı olmamasıdır [15]. Kayısı yetiştiriciliğinde depolanma ve pazarlamaya uygun olan çeşitlerle çalışılır ve daha verimli anaçlarla kayısı bahçeleri tesis edilirse, hem satış verimliliği hem de taze kayısı ihracatı artırılabilir.

Çizelge 7. Dünyada kayısı ihracatında lider ülkelerin ihracat miktarları (1000 ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Ort.	Oran (%)
Fransa	26,35	55,72	34,25	50,00	57,78	62,56	46,48	47,59	25,47
İspanya	54,49	38,57	41,55	21,25	39,06	47,81	23,22	37,99	20,33
İtalya	13,22	17,76	9,90	13,71	14,43	11,78	11,60	13,20	7,06
Yunanistan	9,24	5,53	5,13	11,21	14,90	14,10	16,18	10,90	5,83
Özbekistan	8,20	8,50	4,40	4,46	11,83	22,79	5,05	9,32	4,99
Türkiye	5,74	4,60	6,08	7,93	9,84	13,96	14,90	9,01	4,82
ABD	8,04	8,09	8,95	6,95	6,05	3,79	7,47	7,05	3,77
G. Afrika	5,29	5,56	4,91	3,71	4,84	6,00	5,08	5,06	2,71
Suriye	5,02	9,28	0,99	4,19	2,89	8,67	2,05	4,73	2,53
Hollanda	2,64	3,88	4,31	3,81	9,27	3,46	4,05	4,49	2,40
Afganistan	3,10	2,69	4,81	4,49	5,00	4,35	6,83	4,47	2,39
Dünya	166,74	184,84	152,84	166,57	207,41	248,81	180,86	186,87	100,00

Kaynak: [9].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya kayısı üretiminde %20,62'lik bir pay ile lider üretici ülkeler arasında ilk sırayı alan Türkiye, kıt kaynakların teknik etkinliğini ifade eden ve fiziki hasıla üzerinde önemli bir etkiye sahip olan sath produktivite bakımından yeterli bir düzeyde bulunmamaktadır. Türkiye'nin kayısı üretim miktarı, yetiştiricilik faaliyetinde mutlak ve mukayeseli olarak üstünlüğe sahip bulunan yedi üretim bölgelerinde sadece kayısı bahçelerinin diğer meyve bahçeleri aleyhine genişletilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, lider üretici ülkelerden İtalya ve diğer yetiştirici ülkelere Avusturya, Slovakya, Yunanistan ve ABD sath produktivite yönünden dünyanın yüksek verime sahip ülkeleridir.

Türkiye'nin kayısı üretim miktarının önemli bir kısmı iç talebi karşılamak için iç piyasaya arz edilirken, ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlayacak ve rekabet gücünü artıracak bir üretim yapısının mevcut olmaması arz fazlası olan ya da ithal eden ülkelerin kalite standartlarına uygun olan ürün miktarı dış piyasaya sunulmaktadır. Yetiştiricilikteki teknik ve ekonomik etkinsizlikten kaynaklanan nedenlerden dolayı, dünya ihracatında Türkiye'nin payı %5'ler düzeyindedir. Dünya kayısı üretiminde Türkiye'den çok daha düşük bir düzeyde pay alan ve Akdeniz ülkeleri kuşağında yer alan Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan dünya ihracatının yaklaşık %60'ını gerçekleştirmektedirler.

Kayısı üretiminde sath produktivitesi yüksek olan ülkelerde olduğu gibi, agro-ekolojik özellikler ile doğal faktörler yönünden mutlak olarak üstünlüğe sahip olan Türkiye'deki üretim bölgelerinde bölgeye iyi adapte olabilen yüksek verimli anaç ve ürün varyetesine dayalı olarak ve en uygun dikim mesafeleri ile tesis edilen optimal büyüklükteki modern kayısı bahçe planlamasının yanında optimal girdi kullanımı, bahçe hazırlığı, bakımı, hasat, depolama ve taşıma işlemlerinin zamanında yapılması teknik ve ekonomik etkinliği sağlayarak optimal verim seviyesine ulaşılmasını sağlayabilir. Üretimdeki etkinliğe ilave olarak, ürünlerin uluslararası standartlara göre pazarlama evrelerinden geçilerek pazara hazır hale getirilmesi pazarlamada etkinliği artırarak, ihracattaki problemleri önemli ölçüde bertaraf edebilir. Böylece sath produktiviteye dayalı olarak dünya kayısı üretimde istenilen seviye korunabilir ve ihracatta da hedeflenen seviyeye ulaşılabilir.

KAYNAKLAR

- [1] Ağaoğlu, Y.S., Çelik, H., Çelik, M., Fidan, Y., Gülşen, Y., Günay, A., Halloran, N., Köksal, A.İ., ve Yanmaz, R., 1997. Genel Bahçe Bitkileri. T.C. A.Ü.Z.F. Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:4, Ankara.
- [2] Ağaoğlu, S. Y., 2006. Türkiye'de Üzüm Sü Meyvelerin Bugünkü Durumu ve Geleceği. 2. Ulusal Üzüm Sü Meyveler Sempozyumu 14-16 Eylül, Tokat. S:1-7.
- [3] Anonymous, 2010. Apricot, Nutrition Information And Facts <http://www.juicing-for health.com/apricot.html>.
- [4] Anonim, 2007a. Düzey II Bölgeleri Kalkındırma Programı. Pazarlama Araştırmaları TRB1 Malatya Kayısı. http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/akkm/Malatya_Kayisi.pdf.
- [5] Anonim, 2007b. Düzey II Bölgeleri Kalkındırma Programı. Pazarlama Araştırmaları, Elma-TR52 Karaman. http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/akkm/Karaman_Elma.pdf
- [6] Anonim, 2008. TÜİK, Tarımsal Yapı Üretim, Fiyat, Değer, 2008, Ankara.
- [7] Anonim, 2010a. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. <http://tr.wikipedia.org>. Erişim Tarihi: 07.02.2010.
- [8] Anonim, 2010b. <http://www.gap.gov.tr>. Erişim Tarihi: 04.03.2010.
- [9] Anonim, 2010c. FAO İnternet Kayıtları, <http://faostat.fao.org/default.aspx>. Erişim Tarihi: 02.04.2010.
- [10] Anonim, 2010d. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) İnternet Kayıtları, <http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimdenge.zul>. Erişim Tarihi: 12.04.2010.
- [11] Anonim, 2010e. Kayısı Yetiştiriciliği. <http://www.cinarziraaat.com/meyvecilik/80-kayisi-yetistiriciligi-.html>.
- [12] Batmaz, M.F., 2005. Bazı Kayısı Genotiplerinin Adana Ekolojik Koşullarındaki Verim ve Kaliteleri. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- [13] Batu, A., Bilal Kırmacı, B. ve Akbulut, E., 2007. Kayısı Pekmezi Üretim Tekniği. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi (2):53-57.
- [14] Dokuzoğuz, M., 1966. Ege Bölgesi Kayısı

- Çeşitleri Üzerine Pomolojik Çalışmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Der. 3(2):60-77.
- [15] Ercişli, S., 2009. Apricot Culture in Turkey. Scientific Research and Essay, 4(8), pp: 715-719.
- [16] Gezer, İ., Pektekin, T., Aygül, H., Polat, İ., 2009. Malatya Kayısı Raporu. http://www.bilsam.org/bilsam_kayisi_raporu/bilsam_kayisi_raporu.pdf.
- [17] Olgun, F.A., Peker, K. ve Adanacıoğlu, H., 2003. Türkiye’de Kuru Kayısı Üretim, Pazarlama Durumu ve Alternatif Pazarlama Olanakları Üzerine Bir Araştırma: Malatya İli Örneği, Malatya Kayısı Araştırma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı Yayın No:5, Malatya.
- [18] Karahocagil, P., 2003. Kuru Kayısı. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3(9), S:1-4.
- [19] Sobutay, T., 2003. Kayısı Sektör Araştırması. İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Araştırma Servisi. <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-54.pdf>.
- [20] Yıldız , A., Yıldız , A., Doran İ., Aydın, A.ve Keleş, D., 2007. İnorganik ve Organik Gübrelerin Precoco de Tyrinthe Kayısı Çeşidinin Gelişme, Verim ve Kalitesi Üzerine Etkileri. Alatarım, 6 (2): 21-29.